

Boekbesprekingen

Permentier, Ludo & Rik Schutz, *Typisch Vlaams. 4000 woorden en uitdrukkingen*. Leuven, Davidsfonds, 2015. ISBN 978 9059 086 517. € 35,-

Ergens tussen koffietafelboek en naslagwerk

Steven Delarue

Een opiniestuk over *tussentaal* of een wat provocerende krantenkop waarin het belang van Standaardnederlands ter discussie wordt gesteld, meer is er niet nodig om in Vlaanderen een mediastorm te creëren. Dat werd in het najaar van 2014 nog maar eens duidelijk, toen de Vlaamse krant *De Standaard* de resultaten presenteerde van de taaltest *Hoe Vlaams is uw Nederlands?*, waarin aan 3.000 taalprofessionals werd gevraagd hoe standaardtalig ze een aantal typisch 'Vlaamse' woorden en uitdrukkingen vonden. Die taalprofessionals – van leraren over advocaten tot acteurs – bleken best wel open te staan voor wat meer Vlaams in het Standaardnederlands.

Met die gedachte in het achterhoofd lanceerde *De Standaard* begin februari 2015 het *Gele Boekje* (een knipoog naar het *Groene Boekje*), met daarin een lijst van 1.000 Belgisch-Nederlandse woorden. Het bracht een stevig debat op gang, waarbij de woordenlijst zowel inhoudelijk als ideologisch sterk werd bekritiseerd.

Los van de vraag of het 'Vlaams' wel te boek kan, mag of moet worden gesteld, valt de kritiek op het *Gele Boekje* te herleiden tot drie punten: (1) er ontbreken heel wat woorden in de lijst; (2) er wordt te weinig toelichting gegeven bij de selectie van de woorden, en de lijst wordt te weinig in de Vlaamse (standaardtaal)context geplaatst; (3) de gemaakte keuzes doen soms wat arbitrair of ad hoc aan. Die pijnpunten hebben Ludo Permentier en Rik Schutz ten gronde aangepakt in het recent verschenen *Typisch Vlaams*, een uitgave van het Davidsfonds. In het voorwoord van het boek benadrukken de samenstellers dat het boek vertrekt van de *verwondering* over taal: waarom wonen Vlamingen in *rijhuizen* en drinken ze *kraantjeswater*, terwijl Nederlanders het over *rijtjeshuizen* en *kraanwater* hebben? Die focus op taalverwondering impliceert tegelijk dat *Typisch Vlaams* méér wil zijn

dan een scherprechter in taaldiscussies over welke woorden en wendingen al dan niet tot het Belgisch-Nederlands behoren.

De woordenlijst is sterk uitgebreid in vergelijking met het *Gele Boekje: Typisch Vlaams* telt ruim 4.000 woorden, en bevat heel wat woorden die volgens critici onterecht achterwege waren gebleven in het boekje van *De Standaard*. Ook aan het tweede pijnpunt is tegemoetgekomen: Ludo Permentier heeft gezorgd voor een uitgebreid achtergrondhoofdstuk, dat onder de titel 'Wat is Typisch Vlaams?' (pp. 16-44) een antwoord geeft op alle vragen die lezers van het boek zich zouden kunnen stellen. Zo vroeg ik me bij een eerste kennismaking met het boek al af waarom er in de titel voor het lastig definieerbare begrip *Vlaams* was gekozen. *Vlaams* kan immers staan voor 'de standaardtaal in België', maar ook voor 'het Nederlands in Vlaanderen in het algemeen', 'Verkavelingsvlaams' of 'het amalgaam van de Vlaamse dialecten'. Ondanks die begripsverwarring kozen Permentier en Schutz bewust voor *Vlaams* in de titel: de woorden en uitdrukkingen in dit boek zeggen immers iets over de eigenheid van de Vlaming, op het snijvlak van karakter, cultuur en taal. De sterke cultuurverschillen tussen Vlamingen en Nederlanders – Permentier citeert sociaal psycholoog Geert Hofstede, die stelt dat die verschillen bijzonder groot zijn, zeker voor twee buurlanden – dienen als leidraad in dit boek. De Vlaamse volksaard wordt beschreven als katholiek braaf (de *kerktorenmentaliteit*, een lemma in dit boek, is nooit ver weg), emotioneel, respectvol voor hiërarchie maar tegelijk soepel omgaand met de regels, onbezorgd en nonchalant (p. 18) – en die volksaard laat nadrukkelijk haar sporen na in de taal. Hoe de taalverschillen tussen noord en zuid ontstaan zijn, wordt beknopt en erg helder beschreven in het vervolg van het hoofdstuk: Permentier biedt een overzichtelijke geschiedenis van het Belgisch Nederlands, die goed is ingebed in de bestaande wetenschappelijke literatuur en uitmondt in de huidige pluricentrische visie op het Nederlands. Sinds 2003 erkent de Taalunie het Belgisch Nederlands als een nationale variëteit van het Standaardnederlands, op gelijke hoogte met het Nederlands Nederlands (en het Surinaams Nederlands).

In *Typisch Vlaams* worden 4.000 woorden en uitdrukkingen opgesomd die frequenter voorkomen in België dan in Nederland. De samenstellers geven uitgebreid toelichting bij de selectie en de beoordeling van die woorden. Verschillende bronnen werden geraadpleegd, van woordenboeken tot taalzorggidsen, en dat materiaal werd getoetst aan een vrij uitgebreid schrijftaalcorpus. Dat corpus omvat kranten en tijdschriften uit het digitale archief van Gopress, maar ook literaire boeken, magazines, websites, chat- en sms-berichten, tweets en ondertitels van televisieprogramma's en films. Op die manier krijgen ook spreektaalige woorden en uitdrukkingen een plaats in het boek. Dialectwoorden worden bewust uitgesloten, maar voor het overige is de selectie breed gebeurd: sommige woorden worden opgenomen omdat ze interessant genoeg waren om er iets over te vertel-

len. ‘Het resultaat is een persoonlijke keuze die naar onze overtuiging een goede indruk geeft van het Nederlands dat in Vlaanderen wel, en in Nederland niet wordt gebruikt’ (p. 10), besluiten Permentier en Schutz.

Bij elk lemma in de lijst wordt vrij veel informatie gegeven, en dat is echt een sterkte van het boek. Na het lemma volgt telkens een synoniem, een verwante uitdrukking in het Algemeen Nederlands of – als die ontbreekt – een korte omschrijving. Als er een synoniem in het Nederlands Nederlands bestaat, wordt dat ook gegeven. Zo krijgt *containerpark* (BN) het NN-synoniem *milieustraat* bij zich, en wordt bij *aartsmoeilijk* (BN) ook *hondsmoeilijk* vermeld. Daarna volgt een citaat, op basis van het corpus dat de auteurs hebben samengesteld. Over de status van het woord wordt telkens ook wat broodnodige informatie gegeven: het ene woord is immers wél bruikbaar in formelere settings, het andere minder of niet. Daarom zijn alle woorden ook voorgelegd aan de Taaltelefoon, de dienst Taaladvies van de Vlaamse overheid. Permentier en Schutz maken zich sterk dat de lijst daardoor een ‘intersubjectieve objectiviteit’ (p. 12) heeft: échte absolute betrouwbaarheid is onmogelijk omdat taalgebruik een kwestie van aanvoelen en smaak blijft, maar met deze lijst hopen ze toch dicht in de buurt te komen. Ongeveer driekwart van de gevallen in de lijst wordt zo door de Taaltelefoon goedgekeurd. Als een woord niet goedgekeurd werd, verschijnt er een ☞ naast het lemma. Vaak komt daar nog een stilistisch advies bij: sommige woorden zijn vooral bruikbaar in formele teksten (en krijgen een potloodje bij zich), andere zijn net beperkt tot informeel taalgebruik (en krijgen een tekstballon). Tot slot wordt er ook nog informatie gegeven over de frequentie en de ‘Vlaamsheid’ van bepaalde woorden. Frequentie wordt gemeten aan de hand van lijsten van de KU Leuven, waar al jaren onderzoek wordt gedaan naar de verschillen tussen Belgisch en Nederlands Nederlands. Die frequenties zijn omgerekend naar een schaal van één ‘boompje’ (weinig frequent) tot zeven ‘boompjes’ (erg frequent). De ‘Vlaamsheid’ (hoe groot de kans is dat een woord in een *Vlaamse* tekst terechtkomt, in plaats van in een Nederlandse) wordt dan weer uitgedrukt aan de hand van Vlaamse leeuwjes: één ‘leeuwje’ geeft aan dat een woord even vaak voorkomt in het BN als in het NN, terwijl zeven ‘leeuwjes’ aan duidelijke BN-woorden worden toegekend. De combinatie van al die informatie geeft voor elk lemma een mooi beeld van hoe het woord in Vlaanderen gebruikt wordt, wat het betekent en hoe frequent het is.

Voorbeeldlemma:

kemel ☞

blunder

Zij kondigde aan dat de NMBS niet minder dan 2,1 miljard zou moeten besparen. Een kemel van formaat, zo bleek. Een paar dagen later moest het kabinet toegeven dat er een vergissing in het spel was. (De Standaard)

Ook de uitdrukking ‘een kemel schieten’ komt voor; in het Algemeen Nederlands ‘een bok schieten’. Een ‘kemel’ is een verouderend woord voor ‘kameel’.

<6 leeuwjes>

<3 boompjes>

Dankzij al die informatie is *Typisch Vlaams* een pertinent en boeiend boek geworden, dat een pak beter is uitgewerkt dan het *Gele Boekje*: meer lemmata, meer informatie en een uitgebreid achtergrondhoofdstuk. Het boek krijgt daardoor een dubbele functie: het kan een handig naslagwerk zijn voor taalprofessionals (vertalers, eindredacteuren, docenten,...) en tegelijk ook een fraai koffietafelboek, waarin het aangenaam grasduinen is. Die dubbele functie kan echter ook een zwakte zijn: de samenstellers lijken soms lukraak etymologische en andere weetjes in het rond te strooien. Voor wie grasduint, kan het boeiend zijn om te weten dat *fier* (‘trots’) initieel ‘woest’ betekende, of dat *brossen* (‘spijbelen’) van het Waalse *brousser* komt, dat ‘buiten de paden door het bos lopen’ betekent, maar voor een professionele taalgebruiker staat die informatie al snel in de weg. Permentier en Schutz wijzen er meermaals op dat hun selectie persoonlijk en dus bewust eigenzinnig is, maar soms wordt de scheidingsgrens tussen wat wél en niet in het boek staat wel erg flou: moeten lemmata als *zever in pakskes* (‘flauwekul’) en *effenaf* (‘helemaal, werkelijk’) wel écht een plaats krijgen in het boek? Door het erg regionale karakter van die woorden kun je in dergelijke gevallen misschien beter van dialectismen spreken. Bij veel BN-woorden wordt bovendien ook niet verwezen naar alternatieve betekenissen, die in Nederland vaak wél frequent en/of standaardtaalig zijn. Zo wordt *verlof* afgekeurd wanneer het over ‘vakantie’ gaat, maar over de standaardtalige begrippen *ziekteverlof* of *ouderschapsverlof* wordt niets gezegd. *Kwetsen* wordt afgekeurd in de betekenis ‘verwonden’, maar de (standaardtalige) figuurlijke betekenis komt niet aan bod. Tot slot is het ook spijtig dat een register ontbreekt, waarin woorden (AN > BN, NN > BN,...) gemakkelijk kunnen worden opgezocht. Die opmerkingen doen echter geen afbreuk aan de waarde van *Typisch Vlaams*: het biedt een mooi overzicht van de rijkdom van het Belgisch Nederlands, en onderstreept het pluricentrische karakter van het Nederlands.

Steven Delarue is sinds 2010 assistent Nederlandse Taalkunde aan de Universiteit Gent. Hij werkt er aan een proefschrift over het taalgebruik van leerkrachten in het Vlaamse basis- en secundair onderwijs, en de wisselwerking ervan met taalbeleid en taalideologie.